

Journalismi vai sen idea

Osana Tiedotustutkimuksen toissanumeroa (2/1985) oli tutkimukseni **Journalismikriiikki** (1984) viritämä symposium. Siihen sisältyi oman yhteenvetoartikkelini lisäksi kymmenen kommenttipuheenvuoroa, joista kahdeksassa otettiin kantaa työni tuloksiin ja kehiteltiin sen esiinnostamia teemoja.

Ylisummaan minua on symposiumissa ilahduttanut erityisesti se, että ns. käytännön edustajat tuntuvat ymmärtäneen tekstini eräitä peruspainotuksia ja -teemoja paremmin kuin ns. teorian edustajat. Tämä on ollut miellyttävänä vastapainona sellaiselle tiedotusopilliselle kritiikille, joka on kiistänyt työni niin sanotun käytäntörelevanssin. Ehkä journalistit itse tietävät ainakin tämän asian paremmin kuin tiedotusoppineet!

Koska kommenttoijiani on runsaasti ja jokainen heistä tuo esiin lukuisia yksittäisiä kysymyksiä, en pysty aneetuissa rajoissa vastaamaan kaikille. Sitä paitsi kokonaisvastausta pitkittäisi yksinomaan jo se tosiseikka, että saamaani kritiikkiin sisältyy tavanomainen määrä väärinkäsityksiä, joidenka oikominen olisi pelkästään jo sanotun sanomista uudelleen. Siksi keskitynkään vain yhteen puheenvuoroon ja sen kysymyksenasetteluun, jonka kohdalla minä ja kriitikkonni pääsemme toivon mukaan myös eteenpäin yhteisessä asiassamme, jonka muodostavat käsityksemme journalismista ja sen kritiikistä.

Oletan, että jokaisen tutkijan toiveena on löytää sellainen kriitikko, joka ei ainoastaan ymmärrä hänen tekstiensä pintamerkityksiä vaan osaa myös asettaa ne laajempiin yhteyksiinsä ja sitä kautta esittää haastavasti argumentoidun, tutkijan oman kannanmäärityksen täsmentämiseen kutsuvan toisenlaisen ratkaisun. Varsinkin suomalaisen tiedotusopin keskustelu- ja tiedeilmastossa, jossa tieteellisellä vuoropuhelulla on liian usein ymmärretty lähinnä joko koulukuntien omia yksinpuheluita tai pikkuhauskoja, käsiteltävien asioiden vaikeusasteesta vaikenevia välihuutoja rintamalinjojen yli, on tällainen kriitikko niin sanoakseni harvi-

nainen ilmestys.

Symposiumin puheenvuoroista on mainitussa suhteessa innostavin **Kauko Pietilän**, ei siksi että se olisi myönteisin (mitä se ei ole) vaan nimenomaan koska se on perustellusti kriittisin. Ja tällöin tarkoitan "perusteluilla" kykyä asettaa olennaisia asioita kokonaisuhteyksiinsä. Nimittäin vaikka Pietilän argumentaatio sisältää yksityiskohdissaan eräitä - jopa outoja - virhetulkintoja, kokonaisuutena se osuu työni ydinkysymyksiin tarjoten niissä piileviin ongelmiin oman ratkaisunsa. Kehittelen seuraavassa vastaustani, joka on eräässä mielessä vain suoraa jatkoa aiemmillä keskusteluilleni "pääomaloogisen" Pietilän kanssa.

Pietilän terävän diagnoosin mukaan olen "lähellä tilannetta, jota Noro kutsuu vanhan Hegelin tilanteeksi", ja juuri tähän taudinmääritykseen Pietilä etsii omalta osaltaan lääketta. Antamansa kuvauksen nojalla diagnoosia voidaan lähemmin luonnehtia Hegelin tunnetulla ajatuksella järjen viekkaudesta; sen mukaan "järjellinen on todellista, ja todellinen on järjestänyt" (**Oikeusfilosofian** esi-puhe). Yksi tulkinta tälle on, että tapahtui mitä tapahtui, se on aina järjen tapahtumista, so. logiikkaa jolle historia on alisteista. Toisin sanoen tekivät pä ihmiset (kuten journalistit) mitä tahansa, se mikä tässä tekemisessä ilmenee ei ole ihmisten käytännöllis-historiallista vaan järjen teoreettis-loogista tekoa. Tässä yhteydessä ei kiinnostavaa ole niinkään se, onko tämä "koko" (esim. ajatteliko nuori Hegel toisin kuin vanha) vai lainkaan totuus Hegelistä, vaan vastaako se ja millä tavoin esittämäni journalismikritiikin ohjelmaa.

Täsmällisesti ottaen Pietilä ei puhu historiasta ja logiikasta vaan "elävästä" ja "kuolleesta työstä" sekä niiden välillä - ainakin jossain mielessä - vallitsevasta dikotomiasta. Kyse on kuitenkin seuraavassa mielessä samasta asiasta.

Journalismia voidaan tarkastella ja siten myös kritikoida kahdella tavalla, joko käytäntönä (elävän työnä) tai sen ideana (kuolleena työnä). Jälkimmäinen on Pietilän mukaan Malmbergin kanta, koska tämä pitää journalismin olemusta (käsitettä, ideaa) sen kritiikin perustana, kun taas Pietilä itse näkee tämän perustan journalismissa "produktiivisena voimana". Jos siis Pietilän tulkin-

ta olisi oikea, pitäisin journalismia idean - ei inhimillisen käytännön - tuotoksena ja näin ollen noudattaisin klassista (objektiivisen) idealismin ohjelmaa. Koska Pietilä tässä kritiikissään on tekemässä selvää pesäeroa pääomaloogiseen taustansa, joka on kohteenani **Journalismikritiikki**-työssä, lähdän vastauksessani liikkeelle siitä.

Jako elävään ja kuolleeseen työhön viittaa empiirisen ja trans- tai meta-empiirisen väliseen tasoeroon, jota Marx kuvaa perustassaan käyttöarvon ja (vaihto)arvon välisenä erona sekä sen varaan rakentuvana ristiriitana. Tämän eron ontologisten perusteiden ja metodologisten seuraamusten kehittäminen oli pääomaloogisen marxismin vahvaa aluetta. Se ei ollut kiinnostunut käyttö- vaan vaihtoarvosta, koska juuri sille on annettavissa looginen eli käsitettään tai ideaansa vastaava kuvaus. (Tämä on sivumennen sanoen selitys pääomaloogisen tutkimuksen kiinnostukselle käsitteellisen ajattelun ja arvomuotojen sekä geneettisen yhteyden että rakenteellisten yhtäläisyyksien teemoja kohtaan.) Näin se myös sitoutui klassiseen rationaalisuuden käsitteeseen, jossa järjellistä on se, mistä meillä voi olla käsite.

Jälkipääomalooginen marxismi tai ylipäätään kriittinen tutkimus on sittemmin eri jälkistrukturalistisissa muodoissaan (filosofiassa Deleuze ja Derrida, yhteiskuntateoriassa Baudrillard ja käsitteäkseen myös Foucault) lähtenyt päinvastaiseen suuntaan, joka on merkinnyt perinteisen rationaalisuuden ja siten myös käsitteen käsitteen kriittistä uudelleenarviointia. Se on vienyt sellaisen logiikan kehittämisyrityksiin, joka ei ole enää logiikka, so. johon eivät päde tavanomaiset identiteetit, eron ja ristiriidan käsitteet eli jossa - Hegelin termin - idea ei ilmene. Tämän logiikan ilmentyminä eli niinä olioina, joihin se pätee, on nähty esimerkiksi käyttöarvot, halut, naiseus tai, kuten Pietilä tekee, elävä työ.

Tämä on lyhykäisesti se tausta, joka selittää Pietilän tavoitetta, kun hän etsii journalismin logiikkaa, joka ei ole logiikka, so. journalismia "elävänä, alistumattomana" työnä, joka on aina enemmän kuin identiteettinsä tai käsitteensä. Journalistinen työ juuri tällaisena olemuksena tai identiteettinä, joka on

aina enemmän tai toista kuin mitä siitä (edes periaatteessa) voidaan sanoa, on Pietilän materialistinen tai "kapinalooginen" vastaus näkemykseeni.

Kommentoin sitä kahdessa vaiheessa, tarkastelemalla ensin journalismin idean ja idealismin sekä toiseksi sen ja journalismin olemuksen suhdetta.

Pietilä kutsuu journalismi(kritiikki)käsitteistäni "**idealistiseksi**", mutta minun on vaikea ymmärtää, mitä tämä täsmällisesti ottaen tarkoittaa jossain sanan "idealismi" yleisesti tunnetussa merkityksessä. Vasta-argumenttini saa taustatukea siitäkin, että johdonmukaisuuden nimissä Pietilän tulisi - Hegelin ja Malmbergin ohella - kutsua myös Marxin ekonomia-kriittistä teoriaa "idealistiseksi", koska sen horisonttina on käsite, pääoma eli arvon itseliikunta. On eri asia käsitellä jotakin käsitteensä tai ideansa valossa (Marx, Malmberg) kuin sanoa, että se on viime kädessä vain ideansa tai ideansa tuotos (Hegel, joskin monin lisätämennyksin: Hegelin idealismi on varsin toisenlaista kuin yleensä ajatellaan). Sillä ilman käsitettään tai ideaansa jonkin asian tiedostus on **contradictio in adiecto**, itsessään ristiriitaista tai mahdotonta. Minun tarvitsee vain osoittaa, ettei Pietiläkään tule toimeen ilman **jotain** journalismin käsitettä, ja oleellista hänen väitetyn materialisminsa kannalta onkin se, mistä ja millä tavalla hän sen saa.

Pietilän mukaan "(j)ournalismia on se käytännöllinen toiminta, joka herättää ajatuksen journalismista ja journalismin arvostelusta". Toisin sanoen journalismikäsitteen sisältönä ja alana on tietty toiminta, joka herättää itseään vastaavan ajatuksen (ilmeisesti sekä journalisteissa että ei-journalisteissa). Voidaanko näin siis sanoa myös, että journalismikäsite on käytännöllinen (historiallinen), ei teoreettinen (looginen)? Vastaus on seuraavasta syystä "ei". Nimittäin journalismia ei suinkaan ole kaikki se toiminta, joka herättää ajatuksen journalismista vaan ainoastaan sellainen toiminta, joka herättää itseään **adekvaatisti** vastaavan ajatuksen journalismista.

Esimerkiksi toiminta, jolla ei ole mitään tekemistä journalismin kanssa, voi herättää (sekä journalisteissa että ei-journalisteissa) ajatuksen journalismista. Tämä ei silti suinkaan tarkoita,

että olisi kyse journalismista, vaan ainoastaan sitä että kyseinen ajatus on virheellinen. Jotta Pietilä kykenee tekemään eron oikeiden ja virheellisten journalismia koskevien ajatusten välillä, hänen on oletettava, että journalismilla on jokin sen maailman muista olioista erottava identiteetti (käsite, idea). Jollei Pietilä edellytä journalismille tällaista identiteettiä, hän ei voi myöskään puhua siitä, sillä silloin hänellä ei ole mitään keinoa löytää journalismia maailman muiden olioiden joukosta. Ja väittää, että jokin on olemassa, vaikkei sitä voi erottaa mistään muusta, on luvallakin sanoen varsin arvelluttava (sanan neutraalissa mielessä) metafyyminen kanta.

Ero minun ja Pietilän välillä ei näin ollen olekaan, päinvastoin kuin Pietilä itse antaa ymmärtää, se että minä operoin "idealistically" teoreettisella tai loogisella journalismikäsitteellä (kuolleen työllä) ja Pietilä "materialistisesti" käytännöllisellä tai historiallisella journalismikäsitteellä (elävällä työllä). Sillä myös Pietilä tarvitsee teoreettisen tai loogisen käsitteen erottaakseen journalismin muista ilmiöistä.

Näin Pietilän kanta ei ole suinkaan niin radikaali kuin miltä se näyttää: myös sillä on logiikka, joka noudattaa käsitteen vaatimuksia. Tämän voi osoittaa tarkastelemalla sitä tavoitetta, jonka Pietilä näkee "kapinologiikallaan". Pietilähän pitää tärkeänä, että nimenomaan journalismille käytännöllisenä toimintana tai elävänä työnä säilyy viimekätinen ratkaisuvälä sen määrittämisessä, mitä journalismi on. Tätä tarkoittaa ajatus, jonka mukaan journalismi elävänä työnä on "alistumatonta", so. se on alistumaton millekään käsitteelliselle esitykselle. Journalismi on toisin sanoen olio, joka on käsitteen tuolla - tai tällä - puolen, joka tapauksessa tästä riippumatta olemassa. Edellä olen osoittanut, ettei tämä ole journalismitieteen tai tutkimuksen (Pietilän oman teorian) näkökulmasta mahdollista, koska siinä on pystyttävä erottamaan journalismi muista olioista. Mutta sama pätee yhtä paljon myös journalismiin käytännöllisenä toimintana. Journalisti, joka ei tiedä mikä on journalismia ja mikä ei, on vääryyden uralla. Hän voi tuki kapinoida journalismin nykymuotoja vastaan ja kehittää niitä eteenpäin, mutta myös

tämä kapinointi ja kehitystyö on sidottu journalismikäsitteeseen. Siksi journalismisakkaan kaikki kapinointi ei ole vallankumousta eikä kaikki kehitys edistystä; myös sillä on omat näennäisvallankumouksellisen ja kvasimodernistisen. Toisin sanoen myös journalistinen kapinologiikka on journalistista logiikkaa eli jotain, mikä noudattaa journalismin olemuksen (käsitteen, idean) rakennetta.

Edellä kuvatun tapaiset Pietilän ongelmat juontuvat paljossa siitä, että hänellä on liian kaavamainen käsitys olemuksesta. Pietilähän ei kiellä sitä, että journalismilla on olemus; hänestä se ei ole kuitenkaan "kiinteä" vaan "muuttuva tai kehittyvä". Tämä kohta on minusta yleisemmässäkin mielessä tärkeä, koska olemuskäsitteen tavanomaisia vasta-argumentteja on kiistää sen kiinteys. Näin formuloituun vasta-argumenttiin sisältyy kuitenkin paradoksi, joka on ilmaistavissa seuraavasti: jos jonkin asian olemus muuttuu, miten voimme sanoa että se pysyy samana eli että on kyse samasta olemuksesta eikä jostain toisesta? Mikäli on kyse viimeainitusta tapauksesta, olemushan ei ole muuttunut vaan ainoastaan vaihtunut toiseksi, mikä on täysin eri asia. Tai journalismin osalta: jos journalismi on vain muuttuvaa ja kehittyvää muttei mitään kiinteää, ts. jos sen ainoa kiinteys on sen muutoksissa ja kehityksessä, mikä oikeuttaa meidät kutsumaan sen kaikkia muodonmuutoksia journalistisiksi?

Näin voimme täsmentää sitä ei-logiikan logiikan ajatusta, jota Pietilä journalismin kohdalla ajaa takaa. Pietilä olettaa, että journalismi on sellainen olio, jolla ei ole mitään kiinteää identiteettiä eli jonka identiteetti on viime kädessä kiinni vain journalismista praktisena toimintana. Näin se on myös olio, josta ei viime kädessä voi olla tiedettä, koska tiede on aina käsitteen asia. Toki voimme tutkia journalismin yhteiskunnallista vaikutusyhteyttä ja tämä on jopa tärkeäkin elävän journalistisen työn kannalta. Se, mitä journalismi on, kuuluu viime kädessä kuitenkin journalistiselle käytännölle, joka on "kapinologiikkaa", so. logiikkaa joka muutoksissaan kumoo identiteetin, eron ja ristiriidan käsitteet ja sellaisena kuuluu peruuttamattomasti tiedostuksen ulkopuolelle.

Riippumatta siitä, minkä kannan

otamme olemuksen luonteeseen, minun ja Pietilän välisessä ristiriidassa on eräässä mielessä kysymys pikemminkin erilaisesta kohteesta kuin saman kohteen erilaisista tematisoinneista. Pietiläkin hyväksyy, että journalismista voi olla tiedettä, joka noudattaa käsitteen rakennetta, joskin hän on eri mieltä siitä, mikä tämä rakenne on. Mutta kun Pietilä väittää, että journalismi on myös jotain muuta, mikä ei ole käsitteen asia, hän näyttää puhuvan jo ratkaisevasti toisesta asiasta. Tämä on minusta silti vain näennäistä, mikä myös suhteellistaa radikaalisti hänen kapinologiikkansa ei-loogisuutta. Pietilän oma menettelytapahan - hän kuvaa käsiteellisesti jotain (journalistista käytäntöä), jolle ei väitetty voi olla käsiteellistä kuvausta - osoittaa, että kaikki se, mitä journalismi on, voidaan myös käsiteellistää eli saattaa tieteen kohteeksi. Journalismitiede ei voi luonnollisestikaan korvata journalismia, mikä on triviaalia, koska on kyse kahdesta varsin erilaisesta asiasta. Se ei voi myöskään säätää lakeja siitä, kuinka journalistisen toiminnan tulisi kulloinkin menetellä, koska tämä ei ole tieteen tehtävänä. Journalismitiede voi kuitenkin aina ilmaista sen käsitteen tai idean, jonka varassa journalismista tulee journalismia. Sillä ellei se tähän pysty, se ei kuulu tieteen piiriin. Tämän osoittaa kauniisti myös Pietilä, joka journalismitieteilijänä kykenee puhumaan journalismin elävän työn (historian, käytännön) puolesta ainoastaan olettamalla sen kuolleen työnkin (logiikan, teorian) olemassaolevaksi. Tässä ei ole mitään outoa. Koska dialektiikka läpäisee journalisminkin, joutuu myös Pietilä vasta-vaiteistään huolimatta nojautumaan siihen.

Journalismitutkimuksen ja ajankohtaisten yhteiskunnallisten toimintakysymysten kannalta Pietilän puheenvuoron tärkein kohta liittyy työni välittömään teemaan, journalismikritiikin **kriittisyyteen** tai **affirmatiivisuuteen**. Toivon voivani jos-
sain toisessa yhteydessä palata siihen.

Tarmo Malmberg

kirja~arvioita

Barthesin testamentti

BARTHES, Roland. Valoisa huone. La Chambre claire. Camera Lucida. Suom. Martti Lintunen, Esa Sironen ja Leevi Lehto. Helsinki, Kansankulttuuri ja Suomen valokuvataiteen museon säätiö, 1985. 128 s.

Roland Barthesin viimeiseksi jäänyt teos **Valoisa huone** (La Chambre claire, 1980) on monessa mielessä testamentti. Se kuvaa hänen suhdettaan valokuvaan, äitiinsä, kuolemaan. Kuoleman hän koh-
tasi ennen kuin sai itse nähdä oman testamenttinsa julkisuuden, kirjan tulon pariisilaisiin kirjakauppoihin. Salaisuudeksi jäi myös millainen oli tuo Barthesille niin rakas valokuva äidistään viisivuotiaana, sillä sitä kuvaa hän ei näytä lukijoille.

Sen sijaan hän kirjoittaa: "Jotakin valokuvan olemuksen—kaltaista kellui tässä erityisessä kuvassa. Päätin siksi 'johtaa' koko valokuvauksen sen (sen 'luonteen') tästä yhdestä ainoasta valokuvasta, joka varmasti oli minulle olemassa, ja ottaa sen tavalla tai toisella oppaaksi jäljellä olevaan tutkimukseeni. Kaikki maailman valokuvat muodostivat labyrintin. Tiesin että tämän labyrintin keskiöstä löytäisin vain tämän yhden kuvan, Nietzschen ennustusta täyttäen: 'Labyrintin mies ei koskaan etsi totuutta, hän etsii omaa Ariadneaan.'" (S. 79.)

Barthes on, testamentin henkeen sopivasti, tässä tieteellis-aforistis-kaunokirjallisessa Kuoleman kirjoituksessaan subjektiivinen mutta samalla rehellinen sekä itselleen että tutkimuskohteelleen: valokuvalle.

Kuten Esa Sironen, yksi kirjan kolmesta kääntäjästä, huomauttaa, barthesilainen tutkimustapa on hyvin ranskalainen, "mutta samalla myös niin tyypillistä modernille eurooppalaiselle ajattelulle. Rakkaus yksityiskohtaan, ajattelun mieli-